TERMENI „TEREŞTRI" ÎNTR-O VERSIUNE ROMÂNEASCĂ A *ENEIDEI*

GABRIELA RADU

Cuvinte-cheie: *traducere*, *terestru*, *regionalism*

„Fidelă textului dar, mai ales spiritului vergilian"[1], versiunea românească a *Eneidei* realizată de profesorul G. I. Tohăneanu, este o reuşită încercare de „domesticire", „de aducere acasă" (am în vedere sensul din limba latină al cuvântului *domesticus* – „al casei", „care aparţine casei") a operei genuine. Pentru ca „duhul arhaic" să se înstăpânească, traducătorul a apelat la elemente lexicale şi forme gramaticale „specifice «scripturelor române» de odinioară precum şi la numeroşi termeni «neliterari», caracteristici nivelului popular al limbii"[2]. Prezentăm mai jos câţiva dintre aceşti termeni lexicali grupaţi după criteriul tematic, ca termeni „tereştri".

Colb

Între numeroasele forme regionale, sinonime cu termenul *praf* întrebuinţate de G. I. Tohăneanu în traducerea românească a *Eneidei* vergiliene (*colb*,[3] *ţărnă*, *năsip*), frecvenţa cea mai mare o are

[1] Publius Vergilius Maro, *Eneida*, traducere şi note de G. I. Tohăneanu, Editura Antib, Timişoara, 1994, p. 29.

[2] *Ibidem*, p. 29.

[3] Regionalism lexical întrebuinţat în zona Bucovinei şi a Maramureşului, „colb" este astfel prezentat în DER: „Dacă sensul al doilea nu este tîrziu, trebuie să presupunem accepţia primitivă de „vâltoare" şi, în acest caz trebuie plecat de la sl. *kolo* „roată". Veriga imediată ar putea fi bg. *kolba* „brăţară" sau reprezentantul lui sl., căci este uşor de plecat de la ideea de „inel sau vîrtej de fum" pentru a ajunge la fumăraie. Bg. *kolba* (› rom. *colbă*, s.f. (inel, belciug, puţin folosit)) aparţine aceleiaşi familii ca *clăbuc*, *colac*; cf. sb. *kolobar* „inel", rus. *kolob* „chiftea", bg.

BDD-A13000 © 2012 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:43 UTC)

cuvântul *colb*. Notăm observaţiile profesorului Tohăneanu cu privire la acest element lexical: „Înainte de orice, sunt necesare, credem, câteva amănunte şi precizări în legătură cu substantivul *colb*, care, împreună cu *praf* şi cu *pulbere*, constituie o interesantă şi foarte utilă „serie" de sinonime. Într-un articol intitulat, prea modest, *În legătură cu limba literară* (O, XX, 208-305), Sadoveanu este de părere că vorbitorul trebuie să exploateze existenţa acestei „serii", folosind diferenţiat sinonimele, după cum urmează: „*praf* de chinină, *colbul* drumului, *pulbere* de vânat". […] povaţa marelui prozator cată să fie reţinută, căci ea mărturiseşte tendinţa sinonimelor de a se diferenţia stilistic".

Cuvântul este folosit chiar în primul cânt, în versurile: „şi lancea, / Cu vârfu-n jos, prin **colb** înscrie-o dâră" (c. I, v. 876) versuri ce reprezintă versiunea în limba română a rândului următor: „et versa **pulvis** inscribitur hasta" (c. I, v. 478). În acest caz, *colb* îl traduce pe latinescul *pulver*, *-eris* (*pulbere*, în română). Opţiunea traducătorului pentru un cuvânt de altă origine decât cea latină se întemeiază aici (şi) pe raţiuni prozodice căci era nevoie de un cuvânt monosilabic pentru rezolvarea versului. Cuvântul ales, mai poetic, are o mai mare putere sugestivă.

Cuvântul *colb* apare într-o frumoasă imagine, realizată în traducerea românească a crâmpeiului latin „domitantque **in pulvere** currus" (c. VII, v. 163), traducere în care autorul modifică topica şi introduce două elemente atributive care nu se regăsesc în varianta originală: „stârnit de cai" şi „de luptă". A rezultat varianta tradusă, „în **colbul** / [Stârnit de cai], deprind să hăţuiască / Un car de luptă (c. VII, v. 286). Traducătorul operează în prima situaţie menţionată, o perifrază explicativă, în cea de-a doua, o explicitare. În cel de-al doilea caz se impunea această strategie de traducere, întrucât în limba latină, *currus* înseamnă „car de luptă", nu orice tip de car.

Cântul al IX-lea oferă două cazuri de folosire a regionalismului *colb*: în prima situaţie, autorul optează pentru *colb* în defavoarea termenului românesc moştenit din *pulverem,* poate datorită

kolbaš „cîrnăcior." Cihac, II, 723, pleca de la pulbere, presupunînd o formă redusă **polb*, ce nu pare posibilă."

BDD-A13000 © 2012 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:43 UTC)

configuraţiei sonore a cuvântului – prezenţa vocalei „o” în armonie cu structura fonetică a elementului nominal pe care acesta îl determină, adică *nor*: „Troienii / Zăresc un nor de negru **colb**” (c. IX, v.54). Versurile constituie tălmăcirea textului latin „**pulvere** nubem…prospiciunt Teucri” (c. IX, v. 33-4).

În al doilea caz, *colb* nu-l mai traduce pe *pulver*, ci pe latinescul *caligo,-inis* din versul „**caligine…**atra” (c. IX, v. 36) al cărui prim sens este „ceaţă”, şi care, prin metonimie primeşte înţelesul de „întuneric”, „obscuritate”. Traducătorul nu realizează deci, o traducere literală, ci una de sugestie, prin analogia „aer dens – praf”. Tâlcuirea în româneşte este „negru **colb**” (c. IX, v. 59).

Derivat din substantivul *pulver*, adjectivul latin *pulverulentus* îşi păstrează caracterul atributiv şi în traducerea românească „rutulii / Dau birul fugii-n nor de **colb** pe câmpuri” (c. XII, v. 804); sintagma *pulverulenta fuga* (lit. „fugă care ridică praful”) prezentă în textul „**pulverulenta** fuga Rutuli dant terga per agros” (c. XII, v. 463) este restituită, în româneşte, prin expresia „nor de colb”.

Immundo pulvere, expresie latinească aflată în versurile „canitiem immundo perfusam **pulvere** turpans” (c. XII, v. 611) sunt traduse întocmai din punct de vedere sintactic, fără să fie alterată structura firească a limbii române: „îşi mânjeşte / Cu **colb** murdar a pletelor **ninsoare**[4] (c. XII, v. 1072). De remarcat, opţiunea traducătorului – motivată stilistic – pentru sensul metaforic al cuvântului „căruntеţe” (*canitiem*).

Şperlă

Următorul fragment epic surprinde reacţia batjocoritoare a lui Turnus cu privire la aspectul efeminat al grecilor şi al asiaticilor, obiectul dispreţului fiind însuşi Enea: „Iar pletele acestui mulieratic (…) / Să le sluţesc, mânjindu-le în **şperlă**” (c. XII, v.174- 177).

[4] Termenul ales de traducător este derivat prin sufixare, „nins/-oare”, din participiul verbului „ninge” > lat. *ningere* (nínge (-g, níns), vb. – A cădea zăpadă. – Mr. (înv.) *mîndzire*. Lat. *ningĕre* (Puşcariu 1183; Candrea-Dens., 1232; REW 5926), cf. calabr. *ningi* „zăpadă”. – Der. *ningău*, s.m. (decembrie, ninsoare); nins, adj. (cu zăpadă; alb ca zăpada); ninsoare, s.f. (nămete, viscol, zăpadă); ninsoriu, adj. (nins, alb ca zăpada).

BDD-A13000 © 2012 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:43 UTC)

Termenul *şperlă*[5] redă, în traducere românească, forma nominală latină, *pulver,-eris,* existentă în versul vergilian, „et foedare in **pulvere** crinis" (c. XII, v. 99). Cuvântul cel mai adesea întrebuinţat de traducător pentru exprimarea termeului nominal *pulver* („praf") este – aşa cum s-a văzut mai sus – *colb*. De ce însă, într-o singură situaţie, acesta foloseşte alt element regional, pentru a reda acelaşi cuvânt latinesc? Pentru a da un posibil răspuns, trebuie pornit de la sensul dobândit de *şperlă* în formulările frazeologice, de pildă „a da prin şperlă"[6], expresie argotică cu efect zeflemitor. Traducătorul antrenează palierele lexicale şi fonetice ale limbii române şi, în acord cu intenţia textului vergilian, tălmăceşte un termen neutru cu unul mai „colorat" stilistic.

Ţărnă

Inexistent în textul original „alterius lentum convellere vimen insequor" (c. III, v. 31), termenul *ţărnă*[7] folosit de traducător surprinde, aşa cum o face şi lexemul *rădăcină* care redă latinescul *vinem,-inis* („nuia", „crenguţă"): „mă tot strădui / Să smulg din **ţărnă**

[5] ŞPÉRLĂ s.f. (Reg.) Cenuşă încă fierbinte care acoperă cărbunii; spuză. Expr. A da pe cineva prin şperlă = a se purta rău cu cineva, a-l maltrata; a pune pe cineva într-o situaţie penibilă. A o da prin şperlă = a o păţi. – Et. nec. Sursa: DEX '98. **spérlă (-le),** s.f. – Funingine, negreală, spuză. – Var. *şperlă.* Origine incertă. Dacă acest cuvînt este expresiv, cum pare să indice suf., trebuie pornit de la ideea de „producere de scîntei", cf. *sfîrîi, pîrîi* (se numeşte *sperlă* spuza care acoperă focul cu mult fum). Legătura cu sl. *para* „fum", mag. *pernje* „cenuşă fierbinte" (Cihac, II, 243) este dubioasă. – Der. *şperli* (var. *şparli*), vb. (a fugi, a o întinde; a fura), se leagă mai puţin de sensul actual al lui *şperlă*, decît de rădăcina lui expresivă (după Conev 61, din bg. *spărljam*, care pare să provină din rom.). Sursa: DER.

[6] **Da prin şperlă** *expr*. **1.** a se purta rău (*cu cineva*); a maltrata (*pe cineva*). **2.** a trăda; a părăsi (*pe cineva*). (Notă: Definţia este preluată din *Dicţionar de argou al limbii române*, Editura Niculescu, 2007).

[7] ŢĂRÂNĂ, (2) ţărâne, s.f. 1. Pământ sfărâmat mărunt. Pământul cu care se acoperă sicriul, cu care se umple groapa, mormântul. ◊ Expr. *Fie-i ţărâna uşoară!* = (formulă folosită când se vorbeşte despre un mort) odihnească-se în pace! *Praf şi ţărână* = nimic. Stratul de la suprafaţă (sau de la mică adâncime) al pământului. ◊ Expr. *A se aşterne ţărânii* = a se întinde la pământ. 2**.** Fig. Trup neînsufleţit, oseminte; rămăşiţe pământeşti. [Var.: (reg.) ţărnă s.f.] – Ţară + suf. *-ână*. Sursa: DEX '98.

BDD-A13000 © 2012 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:43 UTC)

înc-o rădăcină / Mlădie”(c. III, v. 36-38). Opţiunea autorului este însă perfect motivată: cu câteva versuri mai înainte, eroul epopeei vergiliene, Enea, relata un episod care-i inspirase o groază adâncă: văzuse un arbore cu **rădăcina** smulsă din **pământ,** din care picura sânge; textul latin redă momentul astfel: „prima **solo** ruptis **radicibus** arbos vellitur” (c. III, v.27-28). În versul analizat, traducătorul nu „corectează” textul, nu înlocuieşte simplu *vinem* („nuia”) cu *radix* („rădăcină”), nu adăugă *solum*, ci îl reia şi astfel, realizează o compoziţie asociativă complexă care decurge din însăşi firescul limbii în care traduce („smulge din ţărnă”).

Următorul fragment conţine o scenă cu privire la o practică curentă în perioada arhaică, practică menţionată de Homer şi de Herodot: ridicarea unei moviliţe de pământ deasupra mormântului unei persoane de seamă, „grămădind mormane / De **ţărnă** peste grui” (c. III, v. 92-93). Termenul latinesc *tellus* prezent în versul „et ingens / aggeritur tumulo **tellus**” (c. III, v. 62-63) are înţelesul de „pământ”, „sol”; este un termen poetic, având valenţe expresive superioare altor elemente lexicale latineşti precum *solum,-i, humus,-i* sau *terra,-ae*. Acesta este tălcuit de autor în limba română, în acord cu intenţiile poetului latin, printr-un termen mai familiar, mai puţin sumbru, mai puţin „tehnic”: *ţărnă*.

Traducerea versului latinesc „procumbit **humi** bos” (c.V, v. 481) arată astfel: „Se zvârcole şi-n **ţărnă** zace-acuma” (c. V, v. 851). Simetria acustică din versul tradus se spijină pe aliteraţia *zvârcole – zace*, forma regională *ţărnă* constituind deopotrivă, elementul central şi de legătură între cele două elemente verbale menţionate.

În crâmpeiul latinesc „corpus **humo** patiare tegi” (c. X, v. 904), elementul lexical nominal *humus* este tradus în româneşte cu forma regională menţionată în cursul observaţiei: „îngăduie să-mi fie trupul / Cu **ţărnă** astrucat” (c. X, v. 1615). Ceea ce merită precizat aici este modul de aşezare a elementelor ultimului vers al fragmentului tradus, mod care dezvăluie intenţia autorului de a deplasa accentul pe anumite cuvinte, aşa cum o face cu *ţărnă*, antepus participiului *astrucat*; „ictusul” cade asupra acestui element esenţial în ritualul înhumării.

BDD-A13000 © 2012 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:43 UTC)

Versul „…lunecă cenuşa-n **ţărnă**” (c. VI, v. 410) constituie varianta tradusă a sintagmei latineşti „postquam conlapsi cineres” (c.VI, v. 226). *Conlapsi* (formă de indicativ perfect a verbului deponent *collabor, -labi,- lapsus sum*) înseamnă „cade”, „alunecă”, iar *cineres* (forma de nominativ plural a substantivului *cinis, -eris*) înseamnă „cenuşă”. Elementul regional *ţărnă* nu reprezintă tălcuirea unei forme lexicale din textul original, ci explicitarea acţiunii exprimate de verb şi, prin acest procedeu al traducerii, realizarea unei armonii acustice datorate prezenţei nazalei „n” în toate cele patru cuvinte ale propoziţiei.

Conţinutul conceptual al fragmentului vergilian „aut tu mihi **terram** inice (namque potes)” (c. VI, v. 365) îşi găseşte corespondent în versiunea tradusă astfel: „…presară / Că-ţi stă-n putere, **ţărnă** peste mine (c. VI, v. 652). Însă autorul nu a urmărit doar realizarea unei corespondenţe lexicale depline – acţiune dificil de realizat de multe ori, – ci a valorificat disponibilităţile poetice ale propriului idiom: se remarcă aici relaţia dintre elementul lexical latinesc, *terra, -ae* („pământ”) şi *ţărână / ţărnă* (reg.), cuvânt provenit din *terrina*[8], formă adjectivală de gen feminin derivată din substantivul latinesc menţionat.

Următoarele fragmente supuse observaţiei cuprind traduceri realizate pe temeiul aceleiaşi legături complexe, *terra – ţărnă*. În primul fragment latin, aliteraţia este evidentă: „de*t*urba**t** ***t*****errae** *t*runcumque *t*epentem…” (c. X, v. 555). În versiunea românească, autorul nu reuşeşte să păstreze elementele din structura sonoră – frecvenţa consoanei dentale „t”, ci doar pe cele existente în structura lexicală şi gramaticală: „iară trupul / Cald încă, îl rostogole prin **ţărnă**” (c. X, v. 1002). Se remarcă totuşi randamentul stilistic al consoanei lichide „l” ce evocă sonor „fluenţa” acţiunii.

Moartea războinicei Camila este surprinsă în acest crâmpei: „Şi-n darn *căz*nindu-se *căz*u în **ţărnă**” (c. XI, v. 1429). Varianta

[8] Terrina (terrena adj. feminin al lui *terrenus*, „de pământ”, „terestru”, păstrat în it., retr., sp.; în rom. Schimbare de sufix, ILRII 1969, p. 143) rom. *ţărână* „pământ mărunţit”, *apud* Cătălina Vătăşescu, *Vocabular de origine latină din limba albaneză în comparaţie cu româna*, Bucureşti, Vavila Edinf, 1997.

BDD-A13000 © 2012 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:43 UTC)

restituie în româneşte, fragmentul vergilian, „ad **terram** non sponte fluens" (c. XI, v. 828). Autorul conservă la nivel lexical (*terra-ţărnă*) şi gramatical (acuzative cu prepoziţie), formele din opera genuină; ceea ce se remarcă însă în textul tradus este expresivitatea sonoră de netăgăduit, provenită din alternarea vocalei „ă" cu consoana vibrantă „r" şi de asemenea, cu consoana fricativă sonoră „z" (c**ăz**nindu-se c**ăz**u). Această înlănţuire sonoră, la care concură formele regionale *ţărnă* şi *darn* şi repetarea silabei *căz-* potenţează expresiv, „pelicula" căderii trupului inert al războinicei Camilla.

Preferinţa traducătorului pentru cuvinte aparţinând lexicului popular se întrevede şi în acest fragment în care lexemul *ţărnă* îi urmează formei verbale populare *răpus*:[9] „Când Pandarus zăreşte pe-al său frate / răpus în **ţărnă**…" (c. IX, v. 1242) Dacă primul vers al fragmentului redă întocmai construcţia latinească „Pandarus… germanum… cernit", ceea ce rămâne din fragmentul vergilian „Pandarus, ut **fuso** germanum corpore cernit" (c. IX, v. 722) constituie o construcţie participială, specifică structurii morfo-sintactice a limbii latine: *fuso corpore*. Aceasta este redată în româneşte prin „răpus în ţărnă". Nu există o corespondenţă deplină între cele două sintagme, din traducere lipseşte substantivul *corpore* („trup"), iar în textul original nu se află nicăieri forma nominală în acuzativ cu prepoziţie „în ţărnă". Motivaţia opţiunii autorului se întemeiază pe deplina cunoaştere a limbii sursă şi a limbii de receptare: *fuso* este participiul perfect în ablativ al verbului latin *fundo, -ere, -fusi, -fusum* care înseamnă „a vărsa", „a arunca jos (împrăştiind)", „a culca la pământ"[10]. Acest din urmă sens l-a determinat pe traducător să opteze pentru expresia „răpus în ţărnă", variantă expresivă, şi semantic, şi fonetic.

Versurile vergiliene „Quem telo primum, quem postremu, aspera virgo, / deicis?" (c. XI, v. 664) aduc în faţa ochilor, din nou, imaginea amazoanei Camilla, *aspera virgo*. Tălmăcirea românească

[9] RĂPÚNE, răpún, vb. III. Tranz. (Pop.) A ucide, a omorî. ♦ Refl. A-şi pierde viaţa. ♦ A doborî, a distruge, a înfrânge un adversar. ♦ Fig. A învinge pe cineva într-o luptă de idei. [Perf. s. răpusei, part. răpus] – Lat. *reponere*. Sursa: DEX '98.

[10] G. Guţu, *Dicţionar latin-român*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, p. 507-508.

BDD-A13000 © 2012 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:43 UTC)

se bazează pe semantismul intrinsec al cuvintelor, aşa cum reiese din versurile: „Pe cine, cel dintâi, l-arunci în **ţărnă** / Pe cine cel din urmă, o, fecioară / Încrâncenată?" (c. XI, v. 1161). Nicăieri în textul original nu există o formă nominală care să corespundă românescului *ţărnă.* Însă, din nou, cunoaşterea profundă a limbii latine de către autor a condus către această versiune, căci verbul latin *deicio,-ere, deieci, deiectum* are înţelesul de „a arunca (în jos), a culca la pământ",[11] aşa încât alegerea traducătorului e perfect motivată şi în acord cu intenţia poetului antic. Aceleaşi argumente sunt valabile pentru următoarele două situaţii lingvistice: „…Ajută-mi / În **ţărnă** să-l dobor; (c. XII, v. 172), fragment care reprezintă tălcuirea versului „da sternere corpus" (c. XII, v. 97) şi „…zaci în **ţărnă**"(c. XII, v. 630), construcţie care redă verbul „iacens" (c. XII, v. 360). Precizăm că forma verbală *sternere* are înţelesul de „a întinde pe pământ", „a aşterne"[12], în vreme ce *iacere* înseamnă „a zăcea", „a sta întins".[13]

În ultimul caz observat, e notabilă relaţia dintre termenul tradus şi forma genuină, căci *ţărnă* reprezintă traducerea termenului latin *terra* din textul vergilian, „Laurentes viderunt, Aeole, campi /… et late **terram** consternere tergo" (c. XII, v. 543). Soluţia adoptată de traducător păstrează, ca spirit şi ca literă, versiunea originală: „Câmpiile latine te văzură / Căzând în **ţărnă**…" (c. XII, v. 943).

Năsip

Fonetismul popular al elementului *năsip*[14] accentuează eufonia versurilor din versiunea românească „Noianul clocotă-n străfunduri / **Năsipul** mestecând cu valu-n zbucium" (c. III, v. 1008-9). Aceasta corespunde crâmpeiului vergilian, „atque aestu miscentur **harenae**" (c. III, v. 557). *Harena,-ae,* cuvânt cu înţelesul de „nisip", „teren

[11] Id., *ibid*., p. 316.
[12] Id, *ibid*., p. 1154.
[13] *Ibid.,* p. 558.
[14] NISÍP, nisipuri, s.n. [Var.: (reg.) năsíp s.n.] – Din bg. *nasip*. Sursa: DEX '98. nisíp (nisípuri), s.n. – Granule fine de rocă. Sl. *nasŭpŭ* (Miklosich, Slaw. Elem., 32; Miklosich, Lexicon, 415; Cihac, II, 213) din vb. *sypati* „a împrăştia", cf. *risipi*, bg., sb. *nasip* „dig". (DER).

BDD-A13000 © 2012 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:43 UTC)

nisipos" a trecut în limba română cu formele *arină* şi *ariră* (DA, I/I, A-B; Densuşianu 1938, p. 794; Doina Grecu CL 1968, 1, p. 49-50), însă traducătorul colorează lexicul din traducere cu elemente aparţinând stratului lingvistic popular aşa cum este cuvântul de origine slavă, *năsip*. Aliteraţia „**a**tque **a**estu" din latină este substituită în româneşte cu alta: „**n**ăsipul…valu-**n** …".

Nici în ultimele două cazuri, traducătorul nu recurge la elementul de lexic prin care idiomul originalului îşi află expresia (*arină*), ci la acelaşi termen menţionat anterior: „…**năsipul** şi-l deşartă / Scuipâmdu-l, tot, Cocitului." (c. VI, v. 533-534) Pasajul constituie tâlcuirea fragmentului vergilian „atque omnem Cocyto eructat **harenam**" (c.VI, v. 297). Aceeaşi opţiune de traducere e folosită în cântul al VI-lea, în fragmentul „De-al ţărmului **năsip** departe-i ţine" (c. VI, v. 565). Varianta restituie în limba română, versul „ast alios longe submotos arcet **harena**" (c.VI, v. 316). Sunt notabile, în acest din urmă caz, antepunerea atributului genitival („al ţărmului năsip"), precum şi dubla aliteraţie din vers (*de…departe; ţărmului…ţine*). Sintaxa şi transferul expresiv al sunetelor sunt elemente care dau vigoare tălmăcirii.

Smârdă

"…picuri negri ce mânjesc pământul / Cu **smârdă**…" (c. III, v.34) reprezintă versiunea tradusă din care se detaşează o nouă formă regională, *smârdă*[15]. În latină, substantivul *tabum,-i* are înţelesul de „puroi", „sânge stricat". Mai expresiv decât sensul menţionat de

[15] SMÂRD, -Ă, smârzi, -de, adj. (Reg.; despre oameni) Murdar; scârbos. – Din sl. *smrŭdŭ*. Sursa: DEX '98. smîrd (-dă), adj. – 1. (Înv.) Grosolan. – 2. Murdar, scîrbos. – 3. (Trans.) Urît, mişel. – Var. zmîrd, Trans. de V. zmărd. Sl. *smrŭdŭ* „plebeu" contaminat cu smradŭ „duhoare" (Miklosich, Slaw. Elem., 865; Cihac, II, 351). – Der. **smîrdă**, s.f. (înv., murdărie); smîrdoare, s.f. (Mold., pată de grăsime, împuţit, persoană scîrboasă); smirdar, s.m. (rododendron, Rhododendron Kotschi; afin roşu, Vaccinium vitis idaea), var. rară smîrdar, aparţine aceleaşi familii, cf. sb. smrdac „ciumăfaie", smrdelj „coriandru" (Candrea; după Tiktin şi Scriban, legat de rus. „smoroda" „coacăză"; după Conev 49, din bg. smărdar; după Diculescu, Elementele, 481, de la un gr. *σμυρρίς ‹ -ίδος ‹ μυρρίς; după Puşcariu, Dacor., III, 690, de la rosa *myrrhida; după Puşcariu, Lr., 176, de origine tracă). Sursa: DER.

BDD-A13000 © 2012 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:43 UTC)

dicţionare[16], *smârdă* („murdărie") contribuie, alături de elementul lexical *mânjesc*, semantic şi sonor (prezenţa aliteraţiei în traducere – consoana *„m"*, întocmai ca în original), la configurarea sugestivă a imaginii pe care o transmit elementele textului original. „et terram **tabo** maculant" (c. III, v. 29).

Imală

Acest element lexical[17], folosit cu precădere în Banat, provine din forma latină *limus,-i*[18] şi are sensul de „mocirlă", „noroi". În versiunea tradusă în româneşte a sintagmei latineşti „immundoque **fimo**" (c.V, v. 333), autorul întrebuinţează termenul regional consemnat pentru a tălcui forma nominală neutră, *fimus,-i* („băligar", „noroi", „murdărie"); aşa încât, versul ajunge în română, „…ci lunecând, căzu-n **imală**" (c. V, v. 585). Opţiunea traducătorului este determinată de unitatea inextricabilă dintre sensul termenului analizat şi sunet, căci fonetismul acestuia exercită acelaşi efect ca cel al elementului latin *fimus*, situaţie imposibilă în cazul unor termeni mai puţin expresivi, mai „tehnici", ca „noroi" sau „mocirlă".

Tină

Din aceeaşi sferă semantică cu „imală", termenul „tină"[19] este aflat o singură dată în traducerea *Eneidei*: „…îşi arată / Mânjitul chip şi trupul plin de **tină**" (c. V, v. 632-633). Textul original, „…faciem ostentabat / et udo turpia membra **fimo**" (c. V, v. 357-358) conţine, cu sensul de „noroi", termenul amintit anterior, *fimus*. De remarcat aliteraţia (**t**rupul…**t**ină) din varianta românească şi varietatea şi

[16] G. Guţu, *Dicţionar latin-român*, ed. cit., p. 1201.

[17] MURUIÁLĂ s. 1. v. lipire. 2. (concr.) (reg.) imală, murluială. (~ pentru lipitul caselor ţărăneşti.) Sursa: Sinonime.

[18] *Limus*, „mocirlă", „noroi", „mâl", „murdărie" (DA, I/II, F-I, s.v.im); rom. dial. *im* s.m. „murdărie (pe corp); noroi, tină, glod"; *a ima* vb. „a murdări, a mânji< LIMARE „a murdări", „a stropi cu noroi" (DA loc.cit.)

[19] TÍNĂ s.f. (Reg.) Noroi. ♦ Pământ, lut. – Din sl. *tina*. Sursa: DEX '98 **tină (-ni),** s.f. – Noroi, nămol, glod. Sl. (ceh., rus.) *tina* (Miklosich, *Slaw. Elem.,* 49; Cihac, II, 411). Se foloseşte mai ales în Trans. – Der. *tinos,* adj. (noroios, mocirlos); *tinoavă,* s.f. (Trans. de N, mocirlă, baltă de noroi); *întina,* vb. (a murdări cu noroi, a umple de noroi; a păta; a prihăni). Sursa: DER.

BDD-A13000 © 2012 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:43 UTC)

expresivitatea termenilor lexicali din limba de receptare, folosiţi pentru a reda acelaşi element latin, fără a se pierde sau perverti sensul cuvântului din opera genuină.

Bibliografie selectivă

Bassnett, Susan, *Translation Studies*, Routledge, 1980.

Bell, Roger, T., *Teoria şi practica traducerii*, trad. de Cătălina Gazi, Iaşi, Editura Polirom, 2000.

Nida, E. A., Taber, C. R., *The Theory and Practice of Translation*, Leiden, 1969.

Schleiermacher, F., D., E., *Hermeneutica*, Traducere, note şi studiu introductiv de Nicolae Râmbu, Iaşi, Polirom, 2001.

Tohăneanu, G. I., *Antologie vergiliană cu comentarii*, Timişoara, Tipografia Universităţii din Timişoara, 1986.

Vergilius Maro, Publius, *Eneida*, prefaţă şi traducere de G.I. Tohăneanu, note şi comentarii de Ioan Leric, Timişoara, Editura Antib, 1994.

„TERESTRIAL" TERMS IN A ROMANIAN TRANSLATION OF AENEID

The Romanian version of *Aeneid* due to the late professor G. I. Tohaneanu represents a remarkable translation achievement. For the „archaic spirit" to reverberate, the translator has used the lexical elements and grammatical forms that are specific to early Romanian language as well as popular non-literary terms. The paper presents some of these lexemes grouped as „terrestrial" terms.

BDD-A13000 © 2012 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:43 UTC)